

FOREIGN TRADE OF BULGARIA IN THE PERIOD 2007 – 2017. QUANTITATIVE AND STRUCTURAL AMENDMENTS

Krasimir Levkov

University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The report analyzes the quantitative and structural changes in Bulgaria’s foreign trade during the years of its membership in the EU. Data for the period is compared to data for earlier periods. Major trends have been identified. Conclusions and recommendations were made.

Keywords: foreign trade, structure, import, export, commodity exchange, trade balance, deficit.

ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ХХІ ВЕК – КОЛИЧЕСТВЕНИ И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ

Красимир Левков

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България

Резюме: В доклада са анализирани количествените и структурните изменения във външната търговия на България през годините на нейното членство в ЕС. Данните за периода са сравнени с данни за по-ранни периоди. Установени са основни тенденции. Направени са обобщаващи изводи и препоръки.

Ключови думи: външна търговия, структура, внос, износ, стокообмен, търговско салдо, дефицит.

Въведение

От приемането на България в Европейския съюз изминаха повече от 10 години. Време, достатъчно за анализ на очертаните се тенденции в икономическото развитие на страната и по-специално в динамиката и структурата на нейните външноикономически връзки. Последните винаги са имали важно значение за националната ни икономика поради ниската суровинна осигуреност и ограничения вътрешен пазар. В съвременната глобална епоха тяхната роля е още по-голяма. Те дават възможност на всяка страна да намери своите производствени ниши и да утвърди специализацията си в регионален и световен мащаб.

Целта на изследването е да се анализират количествените и структурните изменения във външната търговия на България през първите 10 години от нейното членство в ЕС.

Материал и методи

Основни източници на статистическа информация са официални български институции – БНБ и НСИ. Използвани са също данни на СТО, изчисления, направени от автора по данни на посочените институции, както и предишни публикации, свързани с темата. Приложени са методи за статистически и сравнителен анализ.

Резултати и дискусия

В края на миналия и началото на настоящия век България осъществи своя преход от социалистическа към пазарна икономика. По време на този преход, предшестващ приемането

ни в ЕС, нашата външна търговия отбеляза значително развитие, както в количествено, така и в структурно отношение. През 10-годишния период от 1995 до 2005 г. външотърговският стокообмен на страната нараства трикратно – от 8 млрд. евро на 24 млрд. евро. Ръстът при износа е 2,5 пъти, а при вноса – 3,5 пъти, което води до рязко нарастване на отрицателното салдо до -5,2 млрд. евро. По-бавни, но все пак видими са структурните промени. При вноса те се изразяват в известен ръст на дела на потребителските и на инвестиционните стоки за сметка на енергийните ресурси. В структурата на износа през същия период намалява делът на суровините и материалите за сметка на останалите видове стоки. Най-съществени са промените в географската ориентация на външната ни търговия. За 10 години относителният дял на страните от ЕС нараства от 42% на 53% при вноса и от 44% на 60% при износа. Оживление се наблюдава и при търговията със съседните балкански държави. Задълбочава се дисбалансът в търговския обмен с държавите от бившия Съветски блок и особено с Русия. След разпада на СИВ и ОНД в началото на 90-те г. някои от тези страни запазват ролята си на главни енергийни доставчици на България, докато българският износ на селскостопански и промишлени изделия е почти преустановен (Левков, 2013).

През първите 10 години от членството ни в ЕС част от формиралите се в предходното десетилетие тенденции се задълбочават, а други променят посоката си. Между 2007 и 2017 г. външотърговският ни стокообмен нараства с близо 70% - от 35 млрд. евро на 58 млрд. евро. (<http://www.bnb.bg>) През последните 7 години неговата стойност е по-голяма от стойността на БВП на България. (<http://www.nsi.bg>) Това съотношение нарежда страната ни между държавите с най-отворени икономики. По-високият ръст на износа (над 2 пъти) спрямо вноса (40%) води до значително снижаване на търговския дефицит – от -8,3 млрд. евро на -2,4 млрд. евро (табл. 1, фиг. 1).

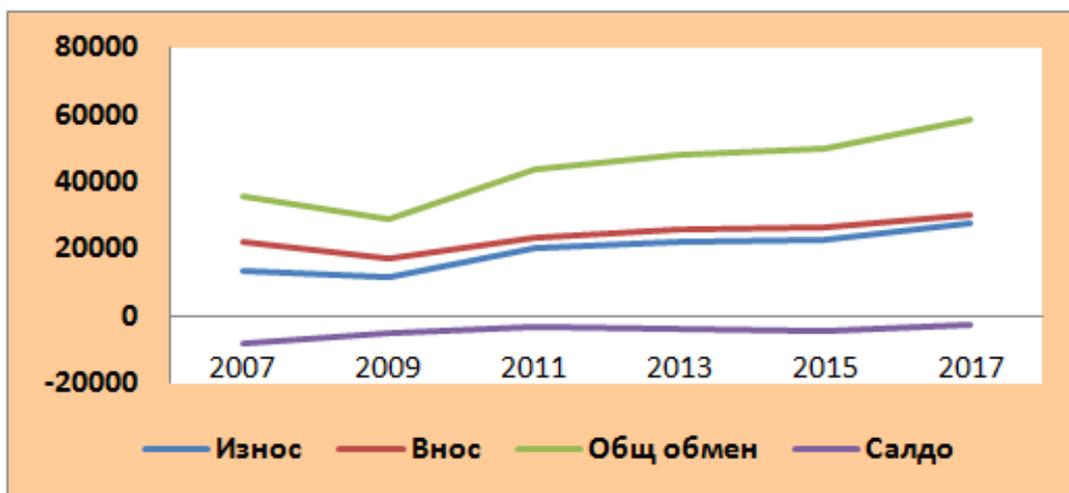
За разлика от търговията със стоки, България има положително салдо при международната търговия с услуги. По данни на световната търговска организация през 2017 г. то възлиза на около 3 млрд. щатски долара

(https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter08_e.pdf) и така компенсира напълно отрицателното салдо от търговията със стоки.

Таблица 1. Износ и внос на стоки (млн. €)

Година	Износ	Внос	Общ обмен	Салдо
2007	13511,9	21861,2	35373,1	-8349,3
2009	11699,2	16875,4	28645,6	-5176,2
2011	20264,3	23406,2	43670,5	-3141,9
2013	22271,4	25828,1	48100,5	-3546,7
2015	22982,3	26356,6	49339,1	-4374,3
2017	27915,8	30285,6	58291,4	-2369,8
2018	28647,9	32147,7	60795,6	-3499,8

Източник: БНБ

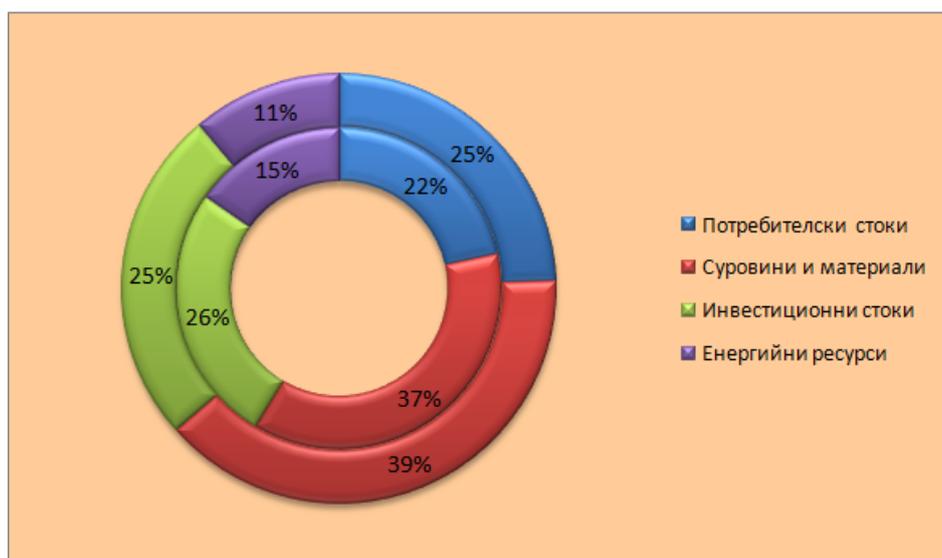
Фигура 1. Изменения във външнотърговския стокообмен на България (млн. евро) за периода 2007 – 2017 г.

Продължават позитивните изменения в структурата на българския **износ** (табл. 2). За 10 години относителният дял на инвестиционните стоки се е увеличил от 16% на 25%. Запазва се делът на потребителските стоки, докато останалите видове стоки бележат спад. Въпреки това все още първо място в структурата на износа с около 40% запазват суровините и материалите, което означава, че голяма част от нашия експорт се състои от стоки с ниска добавена стойност.

Таблица 2. Структура на износа* по видове стоки (%) според предназначението им

Вид стоки	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2018
Потребителски стоки	28,8	24,1	28,1	22,2	23,7	26,5	24,4	24,8
Суровини и материали	42,9	45,2	42,7	46,4	43,5	40,9	38,9	39,7
Инвестиционни стоки	15,4	16,0	16,2	17,4	17,8	21,2	25,2	25,1
Енергийни ресурси	12,9	14,8	12,9	13,9	15,2	11,1	11,1	10,1
Общо износ	100,0							

* изчисленията са направени от автора по данни на БНБ

Фигура 2. Структура на износа (вътрешен кръг) и вноса (външен кръг) за 2017 г.

Измененията в структурата на **вноса** са по-малки (табл. 3). Най-висок дял имат суровините и материалите (над 1/3), следвани от инвестиционните стоки (около 1/4). Делът на потребителските стоки се увеличава от 16% на 21%, докато този на енергийните ресурси намалява от 20% на 15%. Фактори за последната промяна са както повишаващата се енергийна ефективност на бита и икономиката у нас, така и относително ниските цени на енергийните ресурси на световния пазар.

Таблица 3. Структура на вноса* по видове стоки (%) според предназначението им

Вид стоки	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2018
Потребителски стоки	15,4	16,4	20,7	18,1	18,5	21,2	21,5	21,6
Суровини и материали	36,0	36,2	34,2	37,5	35,4	36,7	36,8	36,7
Инвестиционни стоки	27,5	27,8	24,9	21,3	22,2	25,6	25,9	26,6
Енергийни ресурси	20,2	19,7	19,9	22,9	23,4	15,9	15,2	14,5
Общо износ	100,0							

* изчисленията са направени от автора по данни на БНБ

Таблица 4. Географска структура на износа* (%) по търговски региони

Търговски регион	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2018
ЕС	60,2	61,8	65,7	62,6	60,0	64,6	65,0	67,3
Балкански държави	17,9	18,8	13,8	13,9	13,0	13,0	12,9	12,0
Други държави от Европа	3,4	5,3	5,4	8,4	7,7	3,4	4,5	3,7
Америка	4,5	4,0	2,3	2,3	2,1	2,2	2,4	2,8
Азия	6,4	7,9	7,8	7,7	11,8	10,0	8,2	8,1
Други региони	7,6	2,2	5,2	5,1	5,8	6,7	8,7	6,2
Общо износ	100,0							

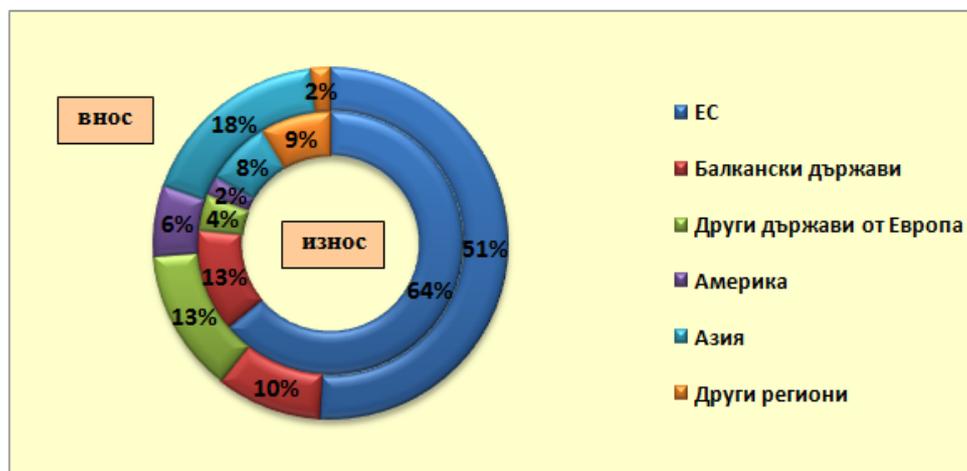
* изчисленията са направени от автора по данни на БНБ

Таблица 5. Географска структура на вноса* (%) по търговски региони

Търговски регион	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2018
ЕС	53,4	52,2	53,5	48,6	48,7	53,0	51,0	51,1
Балкански държави	7,3	9,1	7,6	6,9	7,6	8,1	9,6	9,5
Други държави от Европа	20,7	20,5	19,0	20,9	21,3	15,4	13,2	12,5
Америка	6,8	6,1	5,8	7,2	6,3	5,9	6,6	6,0
Азия	9,9	11,2	13,1	15,5	14,0	14,9	17,8	18,9
Други региони	1,9	0,9	1,0	1,0	2,0	2,7	1,8	2,0
Общо внос	100,0							

* изчисленията са направени от автора по данни на БНБ

Табл. 4 и 5 и фиг. 3 представят географската макроструктура на външната ни търговия. Данните потвърждават трайната ориентация на износа и вноса към страните от ЕС. Техният дял в българския износ за 10 години се увеличил от 62% на 65%, а във вноса се задържа устойчиво на ниво 50%. Значително намалява делът на балканските ни съседи в износа – от 19% на 13%, докато във вноса той остава около 9%. Все пак трябва да се отбележи, че в търговията си със страните от Балканския регион България запазва положителен баланс. Относителният дял на Американския регион във вноса остава на ниво 6-7%, докато в износа той продължава да намалява до нищожните 2%. Очакваният ръст на Азиатския регион засега не е толкова бърз, но все пак е осезаем. При износа той се задържа на 8%, докато при вноса скача от 11% на 18% и предполага значителен търговски дефицит.

Фигура 3. Географска макроструктура на външната търговия на България през 2017 г.

Таблица 6 и фиг. 4 представят основните външнотърговски партньори на България към 2017 г. Безспорен лидер между тях с относителен дял над 12% е Германия. Резултатът не е изненадващ по две основни причини:

- 1) Германия, често определяна като „мотор” на европейската икономика, е основен търговски партньор на почти всяка друга европейска страна;
- 2) между България и Германия съществуват традиционни икономически връзки, които не бяха прекъснати дори и по време на социалистическия ни период.

Почти равен (по около 7,5%) е относителният дял в търговския ни обмен на три други страни – Италия, Турция и Румъния. Интересен факт е, че и с трите търговският ни баланс е положителен.

Съвсем различно е положението с търговските ни връзки с другия традиционен партньор на България – Руската федерация. Износът ни за този огромен пазар е силно ограничен и е в рамките на 1,4 млрд. лева (под 3% от общия износ на страната). Перспективите за неговото нарастване не са големи, особено в условията на икономическите санкции, наложени от ЕС след окупацията на Крим. В същото време Русия остава ключов доставчик на енергийни ресурси за България, като заема второ място по относителния си дял във вноса на страната с около 10%. В резултат отрицателното ни салдо в двустранната търговия с Руската федерация възлиза на 4,6 млрд. лева и е равно на общия ни търговски дефицит в цялата ни външна търговия (фиг. 4). И по-рано сме подчертавали, че това няма да се промени, докато България не предприеме много по-ефективни мерки за диверсификация на енергийните си доставчици, включително и чрез търсенето и разработването на собствени такива. (Левков, Лаков, 2012; Левков, 2013)

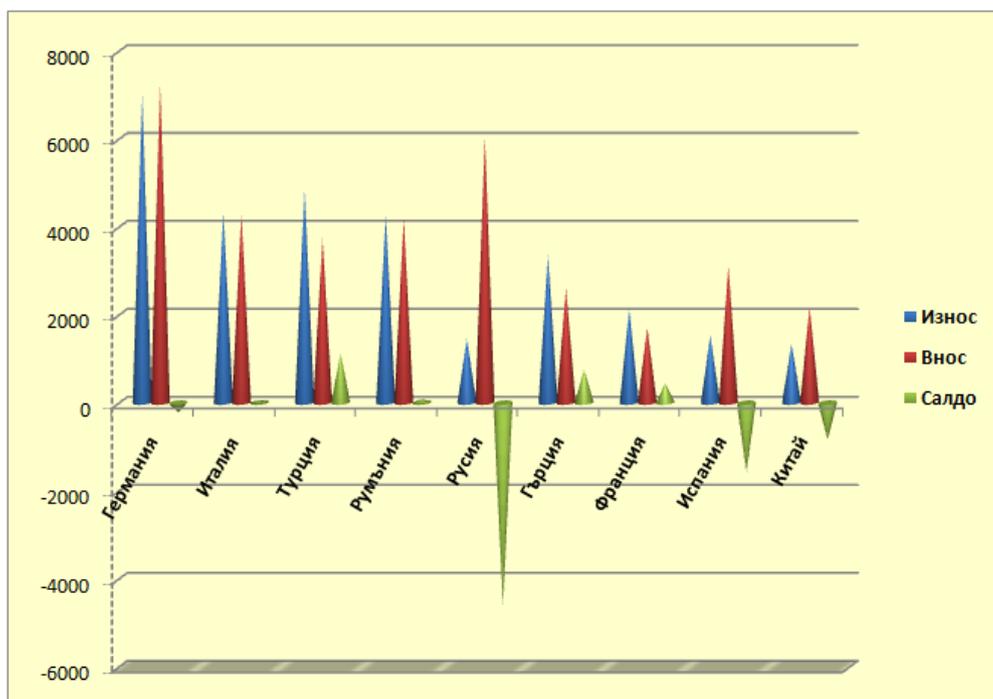
Значителен е дефицитът ни и при търговията с Украйна (-600 млн. лева), която е вторият ни по големина доставчик на енергийни ресурси. Отчитайки големия агропроизводствен и поземленоресурсен потенциал на Украйна (Kucher, 2016) и нивото на потребителско търсене на екологични стоки (Kucher, 2019), като перспективна търговска ниша за двете страни се очертава обменът на екологично чисти продукти.

Очакван ръст бележи търговията с Китай, която достига 3% от общия ни стокообмен. Само за 6 години – от 2011 до 2017 г. – износът ни за КНР нараства от 0,6 на 1,3 млрд. лева, а вносът се увеличава от 1,3 на 2,2 млрд. лева. И в този случай дефицитът нараства до 0,84 млрд. лева.

Таблица 6. Главни търговски партньори на България за 2017 г.

Страни и групи страни	Износ		Внос		Общ обмен		Салдо
	млн. лв.	дял в %*	млн. лв.	дял в %*	млн. лв.	дял в %*	
Общо	54598,5	100,0	59233,4	100,0	113831,9	100,0	-4634,9
ЕС	34546,6	63,3	37807,8	63,9	72354,4	63,6	-3261,2
Австрия	961,3	1,8	1426,1	2,4	2387,4	2,1	-464,8
Белгия	2195,1	4,0	1248,1	2,1	3443,2	3,0	947,0
Германия	7023,1	12,9	7243,7	12,2	14264,8	12,5	-220,6
Гърция	3362,5	6,2	2605,9	4,4	5968,4	5,2	756,6
Испания	1533,8	2,8	3117,8	5,3	4651,6	4,1	-1584,0
Италия	4326,8	7,9	4290,1	7,2	8616,9	7,6	36,7
Нидерландия	1293,4	2,4	2174,0	3,7	3467,4	3,0	-880,6
Обединено кралство	1272,7	2,3	930,1	1,6	2202,8	1,9	342,6
Полша	1231,7	2,3	2136,8	3,6	3368,5	3,0	-905,1
Румъния	4261,9	7,8	4174,7	7,1	8436,6	7,4	87,2
Унгария	902,6	1,7	2085,1	3,5	2987,7	2,6	-1182,5
Франция	2137,1	3,9	1705,4	2,9	3842,5	3,4	431,7
Чешка реп.	1069,1	2,0	1335,5	2,3	2404,6	2,1	-266,4
Трети страни	20051,9	36,7	21425,6	36,2	41477,5	36,4	-1373,7
Руския	1448,9	2,7	6068,2	10,2	7517,1	6,6	-4619,3
Украйна	294,4	0,5	896,4	1,5	1190,8	1,0	-602,0
САЩ	797,6	1,5	454,4	0,8	1252,0	1,1	343,2
Турция	4853,3	8,9	3733,9	6,3	8587,2	7,5	1119,4
Китай	1329,0	2,4	2171,2	3,7	3500,2	3,1	-842,2
Северна Македония	796,3	1,5	641,7	1,1	1438,0	1,3	154,6
Сърбия	927,2	1,7	1183,4	2,0	2110,6	1,9	-256,2

Източник: НСИ, * изчисленията са на автора

Фигура 4. Главни търговски партньори на България за 2017 г. (млн. лева)

Основни изводи:

– През първите 10 г. от членството си в ЕС България развива активно външнотърговските си отношения. През този период нейният външнотърговски стокообмен нараства с около 70%, като формира стойност, по-висока от БВП на страната. Намалява търговският ни дефицит. Едновременно с това страната има положително салдо в международната търговия с услуги.

– Приоритетен пазар за България са страните от ЕС. Те формират 2/3 от износа и половината от нашия внос. Съществено нараства делът на страните от Азиатския регион, особено при вноса. Най-небалансирана е търговията ни с Русия (съотношението между износа и вноса е 1:4).

– В структурата на външнотърговския ни стокообмен се наблюдава ръст на относителния дял на инвестиционните и потребителските стоки, но все още половината от външната ни търговия включва енергийни ресурси, суровини и материали. Това засилва рисковете за икономиката на страната, произтичащи от сътресенията на световните енергийни и суровинни пазари.

Библиография

1. Левков, К, П. Лаков. Световната енергетика в началото на XXI век. Количествени и структурни изменения. Тенденции и перспективи. Научна конференция „100 години българска бойна авиация”. НВУ „Васил Левски”, Авиационен факултет. Д. Митрополия, 2012.
2. Левков, К. Външната търговия на България в края на XX и началото на XXI в. Основни тенденции и проблеми. Сп. „Ново знание”, бр. 3/2013, с. 37-42. ISSN 1314-5703.
3. Kucher A. Intensity and competitiveness of land use at regional level. *Journal of Tourism and Regional Development*. 2016. No. 5. Pp. 71–83.
4. Kucher A., Heldak M., Kucher L., Raszka B. Factors forming the consumers’ willingness to pay a price premium for ecological goods in Ukraine. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. Vol. 16. Is. 5.
859. <https://doi.org/10.3390/ijerph16050859> <http://www.bnb.bg>.
5. <https://www.bnb.bg> (сайт на Българска народна банка).
6. <http://www.nsi.bg> (сайт на Националния статистически институт).
7. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter08_e.pdf (сайт на Световната търговска организация).